

prof. dr Miomir Jakšić,
Ekonomski fakultet, Beograd

KEJNZIJANCI I MONETARISTI: PRAVA NASPRAM PRAVILA

1. Inflacija i nezaposlenost u makroekonomskim modelima

A) Razlike kejnzijanaca i monetarista u okvirima IS-LM modela, kao što smo videli svode se na pretpostavke o elastičnosti/neelastičnosti krivih IS i LM što se može u najkraćem objasniti ovako:

a) kejnzijanci pretpostavljaju da se ekonomska politika efektuira u domenu elastične IS ili LM krive, pa se sve promene efektuiraju na rastu dohotka;

b) monetaristi pretpostavljaju da se ekonomska politika efektuira u domenu neelastične IS ili LM krive, pa se sve promene efektuiraju u rastu cena.

U osnovi pretpostavljene kejnzijanske elastičnosti krivih IS ili LM je vera u mogućnost povećavanja proizvodnje od nivoa nedovoljne nezaposlenosti. U osnovi pretpostavljene neoklasične neelastičnosti krivih IS i LM je vera u nemogućnost povećavanja proizvodnje na nivou pune zaposlenosti.

B) Razlike kejnzijanaca i monetarista u Filips-Okunovom modelu svode se na sledeće:

a) monetaristička kratkoročna Filipsova kriva je za kejnzijance i dugoročna;

b) dugoročna Filipsova kriva za monetariste je neelastična.

U prvom slučaju postoji »trade-off« nagodba inflacija nezaposlenost, gde se određenim porastom inflacije može obarati nezaposlenost i to:

* za monetariste samo privremeno, na kratak rok;

* za kejnzijance trajno i na dugi rok.

C) Razlike kejnzijanaca i monetarista u domenu AS-AD modela veoma su slične onim kod IS-LM modela, jer:

a) kejnzijanci polaze od elastičnog domena krive agregatne ponude (AS), gde se povećava dohodak bez rasta cena;

b) monetaristi od prelaznog domena AS krive gde raste dohodak, ali rastu i cene;

c) neoklasika od vertikalnog domena AS krive gde rastu samo cene, ali ne i dohodak. To smo ranije predstavili. Što se tiče poslodavaca »kejnzijanski konsensus« je u redu i deluje: veća efektivna tražnja omogućava veću realizaciju i veću proizvodnju, pa se zato povećava zaposlenost i pri višim cenama i nadnicama. I kod radnika »kejnzijanski konsensus« deluje, jer im svakako odgovara povećano zapošljavanje i više nadnice. Međutim, ove realne promene ne mogu se održati na dugi rok, jer deluje pored kratkoročne »novčane iluzije« i efekat »realnog bilansa« koji svaku realnu promenu dohotka na mikro nivou prevodi u opštu povećanu tražnju za novcem i održavanje relativnih odnosa cena, ali na višem nivou, ili svaku relativnu promenu cena na mikro nivou prati ubrzo i opšti rast svih cena, pa su nominalni odnosi uspostavljeni na višem nivou.

Tako je na dugi rok kejnzijanska intervencija u domenu promene relativnih odnosa ograničena, jer rastu nadnice i cene. Promene mogu biti delotvorne samo u kratkom roku i to dok deluje »novčana iluzija« kod radnika primalaca nadnica ili kapitalista koji iz cena crpu svoj profit i to samo dotle dok »veruju« da se promenio samo njihov a ne i tuđi položaj.

U pomenutom slučaju povećano zapošljavanje i više nadnice radnike posle izvesnog vremena (monetaristički »kratak rok«) navodi na zaključak da su porasle i sve cene, da su njihove nadnice u najboljem slučaju ostale iste; drugi faktor koji deluje je i »trejd-of«, izražen kroz dohodni efekat, gde bi radnici na višem nivou dohotka preferirali dokolicu i smanjivali ponudu rada.

Razlike kejnzijanizma i monetarizma mogu se objasniti »karikom« koja se koristi u regulaciji. Kejnzijanci regulišu intervencionistički kamatu iz koje se onda izvodi ponuda novca, a monetaristi liberalistički, prema tržištu određuju ponudu novca, iz koje se onda izvodi kamata.

Ravnoteža na zaposlenost, kao i na svakom drugom tržištu mora zavisiti od ponude i tražnje za radom, a ne od prosečne stope monetarnog rasta. Na ovo se nadovezuje Lukasova kritika koja kratkoročnu nagodbu ni a inflacija-viša nezaposlenost zamenjuje nemogućnošću ekonomske politike

koja biva anticipirana i utoliko osujećena, osim u slučaju velikih sistemskih šokova koji iznenadjuju sve aktere.

Empirijski i teorijski raskid konsensusa na osnovama mogućnosti trgovanja između inflacije i nezaposlenosti, u uslovima monopolske konkurencije i rigidnih cena u poslednjih petnaestak godina biva zamenjen pokušajima da se makroekonomija izgradi na čvrstim mikroosnovama; u prvom redu to su hipoteze o uravnoteženju svih tržišta, pa i tržišta rada, uloženi očekivanja, privrednih ciklusima kao posledicama endogenih tehnoloških promena.

2. Načela makroekonomske politike

Makroekonomska politika su sve akcije države i njene vlade koje utiču na ekonomiju s ciljem otklanjanja inflacije i nezaposlenosti.

Bilo da se radi o ekspanzionoj ili restriktivnoj politici njen osnovni cilj je minimiziranje fluktuacija ključnih ekonomskih indikatora i utoliko je ona stabilizaciona politika. Na dugi rok ta politika može uticati na ponudu ili tražnju, a krajnji cilj države je formulisanje takve ekonomske politike koja će omogućiti moguću i optimalnu kombinaciju proizvodnje, inflacije i zaposlenosti.

Svi efekti ekonomske politike utemeljene na određenim pretpostavljenim ciljevima, transmisionim mehanizmima, instrumentima i oblicima kontrole koji čine osnovnu strukturu keynzijske ili monetarističke politike pretpostavljaju različite reakcije privrede na keynzijske ili monetarističke impulse - šokove.

Presudan je oblik - nagib krive agregatne ponude (AS) u mogućim sledećim varijantama:

(A) troškovna reakcija kada je proizvodnja potpuno elastična (AS kriva je horizontalna) i reakcija je isključivo »količinska« - povećava se proizvodnja, bez rasta cena;

(B) klasična reakcija kada su efekti samo »cenovni« - povećavaju se cene, bez ikakvog rasta proizvodnje (AS kriva je vertikalna);

(C) »udbenička keynzijska« reakcija kada postoji prelomna tačka: do te tačke reakcija je isključivo količinska, a posle isključivo cenovna;

(D) »prvobitno kejnzijanska« reakcija sa prelaznim re imom od količinske ka cenovnoj reakciji;

(E) neoklasična reakcija kada se na svaki impuls - šok odgovara i cenovno i količinski.

Nagib AS krive je izuzetno značajan za objašnjavanje transmisionih mehanizama ekonomske politike kao mehanizma njene kontrole i na pretpostavljenom nagibu AS krive se i temelje najva niji teorijski modeli i modeli ekonomskih politika.

Ukoliko se pretpostavi »srednji« slučaj u kome je va eći neoklasični pozitivni nagib AS krive, tada će konačni efekti preduzete ekonomske politike zavistiti od:

a) rezpozivnosti proizvodnje i potrošnje na impulse (preko nagiba krivih AS i AD;

b) intenziteta impulsa (pomeranja krivih AS i AD):

1) u slučaju restriktivnih mera »levo« u odnosu na početno stanje i

2) u slučaju ekspanzivnih mera »desno«.

1) klasični monetarizam smatra da će AS kriva biti pomerena ulevo tako da će proizvodnja ostati ista, a cene biti veće;

2) »laburistička« ekonomska politika smatra da će rast proizvodnje moći da bude »kupljen« neznatnim rastom cena;

3) »konzervativna« politika smatra da će uvećane cene biti praćene padom proizvodnje u odnosu na prvobitni nivo.

1. Klasični monetarizam - AS se pomera do nivoa: ista količina, više cene);

2. Laburistička politika - AS se pomera do nivoa veća količina, više cene);

3. Konzervativna politika - AS se pomera do nivoa manja proizvodnja, više cene).

Opšti zaključak glasi da će reflacija - dinamiziranje proizvodnje izazvati pomeranje agregatne tra nje udesno, kratkoročno povećavanje proizvodnje predstavljeno pomeranjem agregatne tra nje takodje udesno, ali da će zatim doći do kontrakcije proizvodnje - pomeranja agregatne ponude ulevo.

Koliko će se agregatna ponuda pomeriti ulevo to je predmet velikih kontroverzi.

KEJNZIJANSKA EKONOMIJA	MONETARIZAM
1. Naglasak na kratak rok	1. Naglasak na dugi rok
2. Pretpostavlja se da su nadnice i očekivanja fiksni na kratak rok	2. Pretpostavlja se da stepen fleksibilnosti nadnica i očekivanja zavisi od preivr enosti vlasti odr avanju vrednosti novca
3. Agregatna kriva ponude je fiksna na kratak rok	3. Ne pretpostavlja se da je agregatna kriva ponude fiksna na kratak rok
4. Pretpostavlja se da su nadnice fiksne	4. Krediti i drugi sporazumi u osnovi arbitrarni i da ih treba menjati makroekonomskom politikom
5. Ne protive se politici kontrole nadnica i cena	5. Protive se politici kontrole nadnica i cena
6. Skloni su diskrecionoj monetarnoj i fiskalnoj politici kojom se »upravlja« makroekonomijom	6. Protive se korišćenju diskrecione monetarne i fiskalne politike kojom bi se »upravljalo« makroekonomijom
7. Veruju da bi bez »upravljanja« makroekonomija iskusila spori rast,	nezaposlenost, nestabilnost
8. Veruju da je makroekonomija slo ena i da se njeno poznavanje mora temeljiti na »studijama slučaja«	8. Veruju da makroekonomija najbolje sama sobom upravlja, da spontano ostvaruje optimalni rast, zaposlenost, stabilnost.
	9. Veruju da je makroekonomija isuviše slo ena da bismo je do detalja mogli spoznati

Složenost makroekonomske politike proističe iz bazične konfliktnosti dvaju ciljeva - postizanja i održavanja makroekonomske ravnoteže i ubrzavanja privrednog rasta: uklanjanje inflacije i platnobilansne neravnoteže, strukturna plagodjavanja i podizanje produktivnosti iziskuju restriktivnu politiku koja onemogućava privredni rast.

3) Fiksna pravila spram “finog doterivanja”

Sve do 70-tih godina smatralo se da je kejnzijsko “fino doterivanje” svih ključnih ekonomskih varijabli od strane države ne samo poželjno, već i moguće. Jedina dilema je bila kojim instrumentima - monetarne, odnosno fiskalne politike ostvarivati željeni cilj. Ovakvo fino doterivanje bilo je sadržajno državne regulacije privrede. Sa usponom monetarizma dovodi se u pitanje državna intervencija i prednost se daje tržišnoj regulaciji.

Država više nema moć regulacije - doterivanja, već i sama podleže diktatima tržišta i ograničenjima “fiksna pravila” - unapred zadatog skupa ciljeva, njihovih vrednosti ili intervala vrednosti, rokova i instrumenata. Karakteristično je “pravilo konstantne stope monetarnog rasta” koje fiksira rast novčane mase u zavisnosti od cilja - nivoa inflacije. Ovaj primat “pravila” u odnosu na “fino doterivanje” obrazlaže se nepreciznošću ekonomskog modeliranja, ulogom očekivanja koja osujećuju državnu intervenciju, kašnjenjima u svim fazama vođenja ekonomske politike. Monetaristi su u vezi kejnzijskog “finog doterivanja” zaključili da je ono nepraktično, a predstavnici škole racionalnih očekivanja da je nemoguće.

Sledeći indikatori koriste se za ocenu podobnosti pojedinih instrumenata ili prirode politike u celini:

1) brzina primene: u privredi se procesi odvijaju brzo i pravovremenost efekata je presudna. Brzina primene se umanjuje unutrašnjim kašnjenjima, koja mogu biti:

a) informaciono kašnjenje: prikupljanje i obrada podataka uvek kasni za realnim procesima;

b) kašnjenje u odlučivanju: potrebno je vreme da se odluke donesu;

c) kašnjenje u sprovođenju: potrebno je vreme za sprovođenje mera.

2) brzina uticaja: zavisi od vremena koje protekne od preduzimanja određene akcije do izazivanja eljenih posledica. Potrebno je da ono bude što kraće. Ovo je spoljašnje kašnjenje.

3) Predvidivost uticaja: mere se i donose da bi delovale u eljenom smeru na ponašanje zavisnih varijabli.

4) Neutralnost: cilj mera da da u najmanjoj mogućoj meri izazivaju distorzije u alokaciji resursa.

U skladu sa pomenutim kriterijumima moguće je ocenjivati prirodu: a) monetarne i b) fiskalne politike.

* Delotvornost monetarne politike:

a) informaciono kašnjenje se ne može izbeći; b) unutrašnje kašnjenje u odlučivanju je kratko, jer odlučuje jedno telo - centralna banka; c) spoljašnje kašnjenje je dugo, s obzirom na posredan uticaj novca na finansijska i robna tržišta; d) predvidivost nije dovoljno visoka, s obzirom na varijabilnost opticaja novca i različita očekivanja aktera i poverenje u vladu; e) neutralnost nije apsolutna, jer monetarna politika ne deluje poput termostata, s obzirom na segmentaciju dužnika na novčanim tržištima.

* Delotvornost fiskalne politike

a) informaciono kašnjenje se ne može izbeći; b) unutrašnje kašnjenje u odlučivanju je dugo, s obzirom na sloenu budžetsku proceduru; c) spoljašnje kašnjenje je dugo, s obzirom na spore promene u strukturi poreskog sistema i ponašanju aktera; d) predvidivost je veća nego kod monetarne politike; e) neneutralna je, jer realocira resurse i dohotke.

Odnos ovih politika je problem koordinacije (engl. policy coordination): određivanje poželjnog odnosa ovih dvaju politika je određivanje "mešovite ekonomske politike" (engl. policy mix). Moguće su četiri situacije u odnosima ovih dvaju politika.

Vrsta odnosa	Situacija	Mere monetarne politike	Mere fiskalne politike
1) Monetarna politika podrška fiskalnu	Efekat istiskivanja	Rast novčane mase	Zaduživanje države koje izaziva rast kamata
2) Fiskalna politika podrška monetarnu	Inflacija	Rast kamata i obuzdavanje novca	Smanjivanje deficita i rast poreza
3) Zdravno-ravno ravno korišćenje monetarne i fiskalne politike	Podsticanje privrednog rasta	Ekspanzija novca i obaranje kamata	Fiskalna restrikcija radi otklanjanja budžetskog deficita
4) Konfliktnost monetarne i fiskalne politike	Cilj: obaranje inflacije putem rasta kamata i obuzdavanja novca	Cilj: održavanje zaposlenosti, proizvodnje i socijalne zaštite	

Kejnzijanci se zalažu za diskreciona prava (fino doterivanje), a monetaristi za fiksna pravila. Fino doterivanje je neprekidno korišćenje instrumenata radi delovanja u određenom smeri i postizanja ciljeva, dok se monetaristi zalažu za fiksna pravila koja će obavezivati i državu.

Poljne karakteristike finog doterivanja su brzina odlučivanja i primene (kratko unutrašnje kašnjenje), brzina uticaja (kratko spoljašnje kašnjenje), predvidivost uticaja.

Poljne karakteristike pravila su kratko unutrašnje kašnjenje u odlučivanju, ali duže spoljašnje kašnjenje u efektiviranju određenih mera, predvidivost delovanja i veća neutralnost.

4. "Švedska zastava"

A. Lejonhufvud razrađuje model tzv. "Švedske zastave". Naime, po uzoru na krst švedske zastave on u matičnom pregledu tri puta tri objašnjava prvo, impuls i drugo, transmisiju privrednih ciklusa u kejnzijskom odnosno neoklasičnom modelu.

	Transmisija			
		Nominalni	Mešoviti	Realni
Impulsi	Nominalni	N/N	—	N/R
	Mešoviti			
	Realni	R/N	—	R/R

Impulsi i transmisija mogu biti nominalni, mešoviti i realni: nominalni impuls (N) je takav poremećaj kada povratak u ravnote u iziskuje nominalnu promenu - prvenstveno prilagođavanje nivoa cena. Realni impuls (R) iziskuje određenu realokaciju resursa između grana i povlači za sobom odgovarajuću promenu relativnih cena.

Kejnzijski pripadaju ćeliji R/R - realni su i impulsi i transmisija, a monetaristi ćeliji N/N - nominalni su i impulsi i transmisija.

R/R model podrazumeva: različiti događaji uzrokuju da firme menjaju svoje viđenje profitabilnosti investicija, i ukoliko se, po Kejnzu, "marginalna efikasnost investicija" smanji, nadvladava pesimizam i investicije se smanjuju. Bilo bi potrebno da se štednja smanji i izjednači sa investicijama, ali do toga ne dolazi jer špekulacije nadjačavaju i onemogućavaju pad kamata. U slučaju N/N modela promena novčane mase, kao monetarni impuls ne izaziva trenutnu, nego tek odgođenu promenu dohotka i zaposlenosti, da bi se u krajnjoj instanci njihove veličine vratile na prirodne nivoe.

Problemi su jasni: za N/N model to je zakasnelo prilagođavanje nominalnih veličina nominalnim impulsima; za R/R model to su realne rigidnosti koje onemogućavaju dostizanje ravnote e.

Zanimljivo je da A. Lejonhufvud ukazuje na približavanje ovih pozicija: tipična kejnzijanska R/R pozicija pretvara se u R/N poziciju, jer realni impulsi, manifestovani u padu marginalne efikasnosti kapitala ne mogu da pokrenu prosperitet, jer su nominalne veličine (N faktor) rigidne - cene i nadnice naniže. Lejonhufvud pokazuje da u oba slučaja nezaposlenosti - (1) tradicionalne o kojoj je pisao Modigliani kada su nominalne nadnice isuviše visoke u odnosu na nominalno stanje ekonomije i (2) nevoljne, o kojoj je pisao Kejns kada su kamate isuviše visoke i štednja nadmašuje investicije - deluje Piguov efekat, jer je rigidnost, nefleksibilnost nadnica presudna, a to je N a ne R faktor koji razbija unofornost R/R kejnzijanskog modela.

Krajnji Lejonhufvudov zaključak o objedinjavanju različitih pozicija - mikro utemeljenju makroekonomije i makro utemeljenju mikroekonomije glasi: teorija realnih privrednih ciklusa - po definiciji bliska kejnzijanskom R/R modelu - egzogene promene u očekivanoj produktivnosti upravljaju varijacijama zaposlenosti i ciklusima je danas N/N model, jer u središtu transmisije nije napuštanje ravnoteže, već istrajnost - duže ili kraće - visokog ili niskog nivoa aktivnosti. S druge strane Noova klasična makroekonomija nije više neoklasični N/N model, već R/R model, jer dokazuje da nikakva stabilizaciona politika nije potrebna, s obzirom da su fluktuacije u aktivnosti optimalne.